

Sürgün tarihinde genelleme yapmak...

Engin Erkiner tarafından yazıldı
Cumartesi, 29 Haziran 2019 20:19 -

Bu yazının amacı sürgünlükle ilgili bazı genellemelerin doğru olmadığını göstermek ve farklı sürgünlükler üzerinde durmaktır. Bazı sürgünlükler görece hafiftir; kişi Türkiyeli Avrupa sürgünleri gibi bir Türkiye'den çıkıp ötekine gelir. Sürgünlüğün tipik özellikleri olarak sayılan çevresizlik ve dilsizlik yaşanmaz. Yine de Almanya'nın bir kentine gelmekle 1980 sonrasındaki yıllarda Türkiyelilerin az olduğu Londra'ya gitmek zorunda kalmak birbirinden farklıdır. İkinci durumda yaşananlar tipik sürgünlüğün özelliklerine daha fazla benzer.

Sürgün genel bir kavramdır ve içinde büyük çeşitlilik barındırır. Nasıl Kürt ya da Türk demek kişinin sınıfı, cinsiyeti ve politik görüşü hakkında bilgi vermezse, sürgünlük de böyledir. Bu nedenle ne zaman ve kimler sürgüne gidip dönmüş veya dönmemiş ya da dönememiştir diye sorulması gerekir.

Sürgün tarihi tanınmış isimlerin tarihidir. Bir ülkeden yüzlerce ya da binlerce kişi sürgüne gitmiş olabilir ama tanınmış isimlerin dışındakiler sürgün sayısı içinde kaybolurlar. Bu durum yeni değildir, eskiden beri böyledir.

Göç nasıl insanlık tarihinin önemli bir parçası ise, sürgünlük de böyledir. Çok eski zamanlardan beri yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmış insanlar olmuştur. Sürgünlük tarihi tanınmış insanları özellikle dikkate aldığı için iki örnek verilebilir.

Tarih yazımının babası sayılan Herodot Halikarnas'tan Somos'a gitmek zorunda kalmıştır. Herodot'un ilk "küresel tarihçi" olması sürgüne gitmesi, sürekli yer değiştirmek zorunda kalmasına bağlanır. O dönemin dünyası Akdeniz'dir ve Herodot da bazen sürülerek bazen da kendi isteğiyle o günün dünyasını dolaşmıştır.

Yine milattan önceki zamanın başka bir tanınmış sürgünü Aristoteles'tir. Makedonyalı olan Aristoteles Atina'da yaşarken kent yönetiminin Makedonya kralıyla arasının bozulması üzerine başka yere gitmek zorunda kalır. Ege adalarından birisine gitmek zorunda kalması O'nun tarihin ilk botanik araştırması yapmasına neden olmuştur.

Sürgün tarihinde genelleme yapmak...

Engin Erkiner tarafından yazıldı
Cumartesi, 29 Haziran 2019 20:19 -

O yıllarda özellikle Ege kıyılarındaki yerleşim yerleri Persler ve Atinalılar arasında sürekli el değiştirir, çok sayıda insan savaş nedeniyle zorunlu olarak göç eder ama bunların bırakın isimlerini sayısı bile bilinmemektedir.

Sürgün, sürgüne giden herkes için aynı değildir. Gidenler aynı bile olsa gittikleri ülkeler farklı olunca sürgünlük değişir. En yakın örnek Suriyelilerdir.

Yaklaşık yedi milyon Suriyelinin savaş nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kaldığı tahmin ediliyor. Bunların yaklaşık iki milyonu Ürdün ve Lübnan'a gitmiştir. Ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır ama dillerini terk etmemişlerdir. Kültürel olarak da kendilerine yabancı bir ülkeye gitmemişlerdir.

Türkiye'ye gelen dört milyon kişi için ise durum farklıdır. Dil ve kültür olarak farklı bir ülkeye gelmişlerdir. Avrupa ülkelerine –büyük çoğunlukla Almanya- gidenler için ise kültürel değişim daha da büyüktür.

Sürgün denildiğinde akla genellikle bir ülkeyi ve konuşulan dili terk etmek zorunda kalmak gelir ama bu her zaman böyle değildir.

Ülkesini terk etmek zorunda kalmak her zaman dilini de geride bırakmak anlamına gelmez. Latin Amerika ülkelerinde 1970'li yıllarda faşist diktatörlükler iktidardaydı. Çok sayıda ülkeden insanlar bu diktatörlüklerin bulunmadığı başka Latin Amerika ülkelerine –Meksika gibi- gidiyorlardı. Ülkelerini geride bırakmışlardı ama dillerini –İspanyolca- değil...

Sürgünün önemli özelliklerinden birisi olarak görülen dilsizlik her sürgün için geçerli değildir. Sürgünler Suriyeliler, Şilililer veya Arjantinliler gibi dilini bildikleri ülkelere de gidebilirler. Burası kendi ülkeleri değildir ama dilsiz değildirler.

Burada çeşitli sürgünlük biçimlerinin bulunduğunu görüyoruz. Başka bir ülkeye gitmek zorunda kalan sürgün orada mutlak yabancı olmayabilir.

Sürgün tarihinde genelleme yapmak...

Engin Erkiner tarafından yazıldı
Cumartesi, 29 Haziran 2019 20:19 -

Sürgünlük ülke içinde de olabilir ve Cumhuriyet tarihinde çok sayıda iç sürgün yaşanmıştır. Bu tarz sürgünlük yazının konusu dışında kalmaktadır.

Tanınmış bir Alman yazarı olan Anna Seghers Nazilerin iktidara gelmesi öncesinde Fransa'ya gider. Seghers için bu gidiş sürgün sayılmaz çünkü Fransız kültürün yabancı olmadığı gibi iyi Fransızca bilmektedir. Nazilerin Fransa'yı işgali öncesinde Meksika'ya gitmek zorunda kalır ve gerçek sürgünlük burada başlar.

Avrupa ülkelerinden ve özellikle Almanya'dan sayıları ancak tahmini olarak bilinen çok sayıda insan Fransa üzerinden ABD'ye ve bu kıtadaki diğer ülkelere gitmeye çalışmıştır ama ancak çok azının adı bilinmektedir.

Bu konuda Frankfurt Okulu'ndan Adorno ve Horkheimer başarılı olurken, yine aynı okuldan Walter Benjamin ise Fransa'nın güneyine kadar gider ama bir türlü başka ülkeye geçemez. Fransa'yı işgal eden Nazilerin eline düşmemek için intihar eder.

Benzer durumda yine çok sayıda insan olsa gerektir ama bilinen sürgünlük tarihi önemli isimlerle sınırlı olduğu için sadece Benjamin bilinmektedir.

Sinema tarihinin önde gelen filmleri arasında sayılan Casablanca'nın merkezinde sürgünlük vardır. Fransa'dan Casablanca'ya gelmiş kişilerin buradan ABD'ye gitmek için pasaport aramaları ve nazi subaylarıyla kovalamaca oynamaları filmde önemli yer tutar.

Farklı sürgünlüklerin bir başka önemli örneği "yaratıcı sürgünlük" olarak bilinir. Sürgüne giden insanlardan önemli bölümü dillerinden, kültürlerinden ve arkadaş çevrelerinden uzakta olduklarından içlerine kapanırlar. Başka bir bölümü ise üretmeyi sürdürür. Nazım Hikmet bunlardan bir tanesidir. Abidin Dino da sürgüne gittikten sonra yıllarca Paris'te yaşamış ve uluslararası çapta tanınmış bir sanatçı olmuştur. Benzer durum Yılmaz Güney için de söz konusudur.

Sürgün tarihinde genelleme yapmak...

Engin Erkiner tarafından yazıldı
Cumartesi, 29 Haziran 2019 20:19 -

Yılmaz Güney ile önceki iki isim farklı koşullarda yaşamışlardır. Nazım hikmet ve Abidin Dino'nun yaşadığı yıllarda buldukları ülkelerde Türkiye'den şu veya bu nedenle gelmiş insanlar çok azdı, Yılmaz Güney ise 12 Eylül 1980 sonrasında bir Türkiye'den çıkıp ötekine gelmiştir. Ülkeden çıkmış ama dilden çıkmamıştır.

Sürgün hayatı yıllarca ülkesinden, dilinden ve kültüründen kopmak çerçevesinde düşünüldü; bu konudaki aykırı örnekler dikkate alınmadı. Almanya gibi Nazi dönemindeki özellikle sanatçı ve entelektüel sürgünlerin hayatının ayrıntılarına kadar incelendiği bir ülkede bile “yaratıcı sürgünlüğün” dikkat çekmesi yeni sayılır.

Almanya'da iken yazar olan ama pek tanınmamış bazı yazarlar gittikleri ülkenin dilini öğrenirler ve o ülke edebiyatının parçası haline gelirler. Yapıtlarını o dilde yazarlar.

Anna Seghers Meksika dilini (İspanyolca) öğrenir ama Almancada üretmeyi sürdürür. **Transit** gibi sürgünlük hayatını anlatan bir roman yazar.

Adorno ve Horkheimer da 20. yüzyıl felsefesinde önemli bir yapıt olan Aydınlanmanın Diyalektiği'ni ABD sürgününde yazarlar.

“Türkçede sürgünlüğü konu alan roman var mıdır?” diye sorarsanız bildiğim kadarıyla yoktur. 12 Eylül 1980'den sonra özellikle Almanya'ya gelmek zorunda kalan sürgünlerin bir bölümü yaşadıklarını ve buradaki hayatlarının bir bölümünü yazdılar ama yazdıklarında Türkiye'de iken gördükleri baskı esas yeri tutar. O dönemde Almanya'daki Türkçe edebiyatta ikinci göçmen işçi kuşağının öykü ve şiirleri yayınlanıyordu. Bunlardaki hakim konu “iki kültür arasında kalmışlık” idi. Bu kuşak gibi sürgünler de geleceklerinin nasıl olacağı konusunda açık bir görüşe sahip değildi; dönebilirlerdi de, tersi de olabilirdi.

Burada sürgünlük konusundaki yanlış genellemelerden birisiyle daha karşılaşıyoruz: sürgün dönemez. Gerçekte ise tersine örnekler fazlasıyla mevcuttur.

Latin Amerika ülkelerinde sürgüne gitmek zorunda kalan çok sayıda anti faşist ülkesindeki koşulların değişmesinin ardından geri dönmüştür. Benzer durum bizim örneğimizde de

Sürgün tarihinde genelleme yapmak...

Engin Erkiner tarafından yazıldı
Cumartesi, 29 Haziran 2019 20:19 -

yaşanmıştır. 1990'lı yılların başlarında TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin kalkmasıyla birlikte bu maddelerden ceza alan ya da yargılanma tehlikesi yaşayan çok sayıda sendikacı ve yazar geri dönmüştür.

Türkiye'den özellikle Avrupa ülkelerine yönelik sürgünlüğün 1971'den beri neredeyse yarım asardır süren özelliği sürekliliktir. Çok sayıda ülkede kitlesel sürgünlük bir kere yaşanır. Ülke tarihinin belirli bir döneminde çok sayıda insan genellikle faşist diktatörlük nedeniyle ülkeyi terk etmek zorunda kalır, diktatörlük rejimi bir şekilde son bulunca da önemli bölümü geri döner.

Bizim örneğimizde ise sürgünlük sürekli bir devri daimdir. Gelenlerin bir bölümü geri döner ama onlardan daha fazla yeni gelenler olur; bir bölümü yine dönerken bu arada başkaları gelir.

“Sürekli sürgünlük” az ülke tarihinde yaşanmış olsa gerektir.

Burada süreklilik iki türdür: sürgüne gitmek zorunda kalan çok sayıda kişi geriye dönmemekte ya da dönememektedir.

Almancada yayınlanan **Exil ohne Rückkehr** adlı bir kitapta sürgünün dönemeyeceğinden söz edilir. Gerekçe şöyledir: sürgün bıraktığı ülkeye dönemez, hem ülke hem de kendisi değişmiştir.

Sürgünlük zamanı uzadıkça bu görüş daha fazla doğrulanır. Yıllardan beri sürgünde yaşayan insanlar diyelim 20-25 yılı geride bıraktıktan sonra ülkeye döndüklerinde kendilerini yabancı hissediyorlar. Eski ilişkilerin bulunmadığını bilmelerine rağmen böyle oluyor. Ülke çok değiştiği gibi yıllar öncesinde giden insan da değişmiştir.

Daha kısa süren sürgünlükler için ise bu belirleme geçerli olmayabilir. 1990 sonrasında 12 Eylül'den sonra yaklaşık on yıldır sürgünde yaşayan çok sayıda kişi 141. ve 142. maddelerin kalkmasıyla geri döndü. O zaman da ülke ve bir zamanlar buradan giden insan değişmişti ama orada yıllarca yaşanılınca eski uyum yine kurulabildi. Bir dönem sürgünde yaşayanlar döndüklerinde değil aradan zaman geçip orada yıllarca yaşadıkdan sonra gerçekten dönmüş oldular.

Sürgün tarihinde genelleme yapmak...

Engin Erkiner tarafından yazıldı
Cumartesi, 29 Haziran 2019 20:19 -

Yaklaşık on yıl Meksika'da sürgünde yaşayan Anna Seghers de dönememek konusunda farklı bir belirleme yapar. Seghers Almanya'ya –Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne (DAC) dönecektir- hayal kırıklığı yaşar ve Meksika'yı özler. Özlemesinin nedeni toplumdaki büyük ahlak çöküntüsüdür. Yıllarca Hitler'i destekleyen, önemli bölümü NSDAP'ye (Almanya Ulusal Sosyalist İşçi Partisi) üye olan insanlar savaşın kaybedilmesi ve Kızıl Ordu'nun işgali ardından sosyalist olmuştur. Nazizmin güçlü kültürel etkisi açık olarak hissedilmektedir.

Seghers'in sürgünde yaşadığı ülkeyi özlemesi bir dönem sürecektir.

Bu özlemin Seghers'e özgü olduğunu sanmıyorum, mutlaka başkaları da yaşamış, 10-15 yıl önce terk etmek zorunda kaldıkları ülkeye döndüklerinde kendilerini yabancı gibi hissetmişlerdir.

Buna “dönüşteki sürgünlük” de denilebilir. Dönülen yer bırakılan yer değildir, giden ve gelen insan da aynı kalmamıştır.

Türkiye'den özellikle Avrupa ülkelerine yönelik sürgünlük tarihte eşine az rastlanır özelliklere sahiptir. Sadece 1980 sonrasında sınırlı kalınsa bile kitlenin yeni gelenler ve gidenlerle sürekli değişmesi ama sonuçta sayı olarak artması, özellikle AKP döneminden başlayarak devletin ve hükümetin Avrupa ülkelerinde iyi örgütlenmesi, özellikle sürgünlere yönelik baskının artması sayılabilecek ilk özelliklerdir.

Sürgünlük devlet ve hükümet için aynı zamanda bir dış politika sorunudur. Avrupa devletleri özellikle göze batan sürgünler için sürekli kışkırtılmakta, ek baskı uygulanması istenmektedir. Sürgünlüğün ülkedeki mücadeleden uzak olmak anlamına geldiğini sananlar fena halde yanılıyorlar. Mücadele farklı olmakla birlikte bulunuyor.

Sonuç olarak sürgünlük tarihine yönelik belirlemelerden genelleme üretmek doğru değildir. Hangi ülkeden, hangi dönemde, hangi tür kişiler gitmiştir; nerede ve ne kadar kalmışlardır? Bunları dikkate almadan genellemeler yapmak doğru değildir.

Sürgün tarihinde genelleme yapmak...

Engin Erkiner tarafından yazıldı
Cumartesi, 29 Haziran 2019 20:19 -

Yazının sonraki bölümlerinde ülkeler ve belirli tarihsel dönemlerin özelliklerine yöneleceğiz...

Bu yazı iki ay önce **Sürgün** dergisinin ilk sayısında yayınlanmıştır.